

Bruken av rusmidler foregår alltid i en sosial kontekst og kan gi ulike grader av risiko. Det må være innfallsvinkelen når vi skal vurdere khatbruken blant somalierne i Oslo

Skammens hus og guttene ved Akerselva

Khat er et rusmiddel som er blitt kjent i Norge på grunn av økt innvandring fra Øst-Afrika, særlig Somalia. I dette nummer av Tidsskriftet beskrives måten khat brukes på og stoffets mulige skadevirkninger (1). I tillegg publiseres et tankevekkende reisebrev fra Somaliland om khatutløste psykoser i dette utarmede området av Afrika (2).

På Grønland i Oslo, innenfor synsvidde av Politihuset, ligger en bygård med en slags kafé der gjestene tygger khat. Khatkafeen kalles ofte «skammens hus». Den besøkes daglig av 100–150 gjester. De fleste er godt voksne menn med bakgrunn fra Somalia (3). Kallenavnet skyldes både forsøplingen rundt huset og at aktiviteten går utover annen forretningsdrift i området, men fremfor alt det faktum at det synes som om politiet lar aktiviteten foregå uten å gripe inn.

Noen hundre meter fra khatkafeen, langs nedre del av Akerselva, foregår mye av den gatebaserte omsetningen av cannabis i Oslo. Fra Kuba på Grünerløkka til Grønland t-banestasjon henger guttene som selger hasj. Mange av leserne vil ha sett dem. De er unge, ser slitne ut, de er mørke i huden. Mange bruker selv mye hasj, de er dessuten i ferd med å bli innvevd i en voldelig, illegal rusøkonomi som raskt kan lede inn i varig sosial marginalitet. De er yngre enn gjestene i «skammens hus», men de har langt på vei samme bakgrunn – de kommer fra Somalia eller fra andre afrikanske land. Disse ungdommene bruker ikke selv khat, men flere forteller om eldre, mannlige slektninger som gjør det og som har tilknytning til huset på Grønland (4).

Hva handler dette om? Om de fremmedartede stoffene khat og cannabis, eller om nye etniske minoriteter som har vansker med å slippe inn i det norske samfunnet? Mennene på khatkafeen på Grønland tilbringer lange dager der. De snakker sitt eget språk og diskuterer og får nyheter om den eksplosive politiske situasjonen i hjemlandet. De forteller om sine vonde krigstraumer. Atmosfæren kan oppleves som trygg, og samværet kan mildne og forsone (1). Samtidig er khat kostbart, khatbruk kan virke lammende på en allerede svak familieøkonomi. Mange kvinner i miljøet reagerer med sinne eller avmakt. Stoffet er dessuten illegalt, og de røde tenene fungerer som en sikker markør av fremmedhet og identitet i ytterkant av det norske samfunnet. Bruken av khat kan være forbundet med en viss helserisiko, selv om det er uklart hvor høy den egentlig er (1). Det er ingen tvil om at noen blir storforbrukere, og også internt i det somaliske miljøet kan de stemplet og stigmatisert. Det er altså to sider ved khatbruken.

Guttene ved Akerselva forteller om noe av det samme. Livet «på elva», som de kaller det, driver mange ut i ytterkant av samfunnet. Men også her finner vi fellesskap, samhold og tilknytning til et miljø i utakt med det etnisk norske samfunnet de har hatt vansker med å slippe inn i (4). Stadig flere studier tyder på at cannabisbruk kan gi økt risiko for dårlig mental helse (5). Likevel er det ingen tvil om at stoffet brukt i den minoritetsetniske konteksten ved Akerselva er atskillig farligere, særlig med henblikk på sosial marginalisering, enn når det brukes av godt integrerte ungdommer med norsk etnisk bakgrunn.

Begge historiene handler om at rusmiddelbruk alltid foregår i bestemte sosiale sammenhenger med ulik grad av sosial kontroll. Stoffenes psykofarmakologiske egenskaper gir bare et begrenset

perspektiv på graden av fare de er forbundet med. I enkelte afrikanske land har man brukt khat i mange hundre år (2). Bruken er blitt regulert gjennom sosiale ritualer. Samværet har foregått slik: Etter en lang arbeidsøkt sitter kretsen av menn sammen i rolige samtaler og tygger på bunter av khat, omtrent slik vi tar en kopp kaffe sammen. Det er denne konteksten og stemningen som søkes reetablert på Grønland i Oslo. Men så er store deler av denne regionen av Afrika blitt herjet av borgerkriger og fattigdom. Det samfunnsmessige limet mister taket og de rusregulerende ritualene slutter å virke. Bruken av khat er i ferd med å bli et alvorlig økonomisk og sosialt problem i flere av landene (2). En viktig studie om khat fra Storbritannia, der stoffet fortsatt er legalt, viste at når bruken av khat trekkes inn i en ny kulturell kontekst, som hos somaliske immigranter i London, aksentueres spørsmål om tradisjoner og integrasjon. Dersom bruken fortsetter under noe som minner om ritualiserte, kontrollerte betingelser, slik som på Afrikas Horn, er kostnadene mindre enn mange har trodd (6).

Bør politiet i Oslo stenge «skammens hus»? Bør de prioritere khat høyere? Kanskje må vi heller starte med å spørre om hvorfor alle de khattyggende mennene faktisk søker mot «skammens hus». Hvorfor er det nettopp deres sønner og nevøer som samler seg ved Akerselva for å røyke og selge hasj? Det finnes ikke noen enkle svar. Det handler om nederlag i skole og arbeidsliv, om etnisk basert diskriminering og en flyktningpolitikk med mangler. Men det handler nok også om en velferdsstat som inviterer til komplekse tilpasningsstrategier, der avhengighet av så vel rusmidler som sosiale støtteordninger kan bli en konsekvens. Dessuten handler det om rusens fellesskap og sødme. Bak det hele ligger en beinhard og noen ganger fristende illegal økonomi (4).

Større innsats fra politiet vil ikke alene løse problemet. Det er verdt å merke seg at sentrale deler av det somaliske miljøet i Oslo selv i økende grad erkjenner problemene knyttet til khatbruk, og at mange av kvinnene og enkelte av de religiøse lederne har reagert. Dette er et sted å starte. Et samarbeid med kommunale myndigheter og frivillige organisasjoner med legitimitet i miljøet er realistisk. Det er ikke utenkelig at politiet senere kan utvikle en restriktiv strategi som kan anerkjennes av det somaliske miljøet. I slike prosesser vil kunnskap om hvor farlig khat egentlig er (1) spille en viktig rolle.

Willy Pedersen
willy.pedersen@sosiologi.uio.no

Willy Pedersen (f. 1952) er professor i sosiologi ved Universitetet i Oslo og er dessuten knyttet til NOVA – Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Oppgitte interessekonflikter: Ingen

Litteratur

1. Al-Samarraie M, Khiabani HZ, Opdal MS. Khat – et nytt rusmiddel i Norge. Tidsskr Nor Lægeforen 2007; 127: 574–6.
2. Peschel W-D. Khat – kultur eller helseproblem? Brev fra Somaliland. Tidsskr Nor Lægeforen 2007; 127: 628–30.
3. Gundersen T. Bruk av khat i Norge. Nyttelse og lidelse. Oslo: NOVA, 2006.
4. Sandberg, S, Pedersen W. Gatekapital. Oslo: Universitetsforlaget, 2006.
5. Fergusson, DM, Horwood L, Ridder J. Test of causal linkages between cannabis use and psychotic symptoms. Addiction 2006; 100: 354–66.
6. Griffiths P, Gossop M, Wickenden S. A transcultural pattern of drug use: qat (khat) in the UK. Br J Psychiatry 1997; 170: 281–4.